

I Ogólnopolski Kongres Muzyki Liturgicznej

(Kraków, 17–19 września 2004 r.)

Pod hasłem: *Musicam Sacram Promovere*, odbył się w Krakowie, w dniach 17–19 września 2004 r., I Ogólnopolski Kongres Muzyki Liturgicznej. Jego zorganizowanie zapowiedzieli już w 2000 r. członkowie powstającego wówczas Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych. Warto przypomnieć, że we wrześniu 2003 r. stowarzyszenie było, wraz z Consociatio Internationalis Musicae Sacrae, współorganizatorem Międzynarodowego Sympozjum *Historia i współczesność muzyki liturgicznej w Polsce*, które odbyło się w Lublinie. Sympozjum to stało się swego rodzaju próbą przed podjęciem i realizacją wielkiego zamierzenia, jakim miał się stać ogólnopolski kongres poświęcony muzyce liturgicznej. Ks. prof. Ireneusz Pawlak — Prezes SPMK powiedział w słowie wprowadzającym, że I Ogólnopolski Kongres Muzyki Liturgicznej ma znaczenie historyczne. Dotąd bowiem, czy to w Polsce czy też poza jej granicami, odbywały się kongresy, które łączyły się z tematyką albo muzyki kościelnej, albo też szeroko rozumianej muzyki sakralnej. Krakowskie spotkanie wielu środowisk związanych z muzyką liturgiczną — muzykologów, litur-

gistów, kompozytorów, organistów, dyrygentów, środowisk akademickich, świeckich i duchownych — miało podjąć gruntowną refleksję nad stanem muzyki liturgicznej w Polsce. Po wielu sympozjach, publikacjach, wystąpieniach poszczególnych osób chodziło o spotkanie jak najszerszego gremium, które skupiłoby się nie tylko na ubolewaniu nad stanem aktualnym muzyki w liturgii, ale także podjęło próbę wskazania konkretnych sposobów i możliwości wyjścia z kryzysu.

Wagę kongresu w Krakowie podkreślają wszystkie instytucje, które wraz ze Stowarzyszeniem Polskich Muzyków Kościelnych współorganizowały to wydarzenie: Kuria Metropolitalna w Krakowie, Katolickie Centrum Kultury w Krakowie, Biuro *Kraków 2000*, Urząd Miasta Krakowa, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie, Akademia Muzyczna w Krakowie, Uniwersytet Jagielloński, Archidiecezjalna Szkoła Organistowska w Krakowie, Polska Federacja *Pueri Cantores*, Polski Związek Chórów Kościelnych *Cecilianum*, Komisja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Podkomisja ds. Muzyki Kościelnej Konferencji Episkopatu Polski. Swoim autorytetem wsparli inicjatywę m.in.: kard. Józef Glemp — Prymas Polski, kard. Franciszek Macharski — Metropolita Krakowski, bp Stefan Cichy — przewodniczący Komisji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, bp Zbigniew Kiernikowski, a także prof. Jacek Majchrowski — Prezydent Krakowa, prof. Franciszek Ziejka — Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, Janusz Sepiół — Marszałek Sejmiku Województwa Małopolskiego.

I Ogólnopolski Kongres Muzyki Liturgicznej w Krakowie odbywał się na trzech równoległych płaszczyznach: wystąpienia, referaty naukowe wygłoszone w ramach sympozjum przez wielu specjalistów z zakresu muzyki liturgicznej; dyskusje panelowe poświęcone szczegółowym problemom; praktyczne wykonawstwo muzyki liturgicznej w ramach liturgii mszy św. i nieszpórów oraz koncerty zespołów chóralnych i muzyki organowej.

1. Sympozjum

Intelektualnym fundamentem kongresu stało się sympozjum naukowe, które miało miejsce w gmachu krakowskiego Metropolitalnego Seminarium Duchownego. Wykład inauguracyjny: *Liturgia a sztuka* wygłosił rektor Marek Dyżewski. Prelegent przybliżył słuchaczom znaczenie muzyki w kulcie, przedstawiając źródła biblijne oraz tradycję Kościoła. Wskazał na bardzo niepokojące zjawisko wdzierania się kultury masowej do kultu. Podkreślił, że otwarcie sfery *sacrum* na sferę *profanum*, które w założeniach miało przybliżyć światu Boga, bardzo często kończy się zawładnięciem tego, co Boskie, przez to, co ziemskie i światowe. Próby stosowania elementów, takich jak: język, muzyka, sposób zachowania, wziętych „z tego świata”, często skutkuje spłaszczeniem i spłyceniem rzeczywistości Bożej. Zjawisko takie jest wyraźnie widoczne we współczesnym podejściu do liturgii. To, co z założenia ma być celebracją Boga, staje się spotkaniem towarzyskim i wydarzeniem

tylko społecznym, a nie religijnym przeżyciem zbawienia, które dokonuje się w liturgii.

Na kanwie rozważań rektora Dyżewskiego, kongres podjął refleksję nad stanem faktycznym oraz nad nauczaniem Kościoła w kwestii muzyki w liturgii.

Ks. dr Robert Tyrała, w referacie: *Dokumenty Kościoła w Polsce o muzyce liturgicznej*, przedstawił wypowiedzi poszczególnych biskupów diecezjalnych, a także nauczanie synodów (diecezjalnych oraz ogólnopolskiego) w tej kwestii. Podkreślił, że wobec różnorodnych, często niewłaściwych, niezgodnych z dokumentami Kościoła praktyk wspólnot lokalnych wypowiedzi biskupów w Polsce są niewystarczające i wydają się nie dostrzegać coraz bardziej rosnącego problemu. Do wyjątków referent zaliczył list pasterski biskupa siedleckiego Zbigniewa Kiernikowskiego z racji uroczystości św. Cecylii w 2002 r., poświęcony obowiązkom muzyków kościelnych oraz wymogom, jakim powinni sprostać, podejmując się zadania i posługi muzycznej w ramach liturgii.

Ks. prof. dr hab. Stanisław Czerwik przedstawił referat na temat: *Księgi liturgiczne w języku polskim po soborze watykańskim II*. Dla zgromadzonych w auli seminarium krakowskiego muzyków kościelnych ważnym było to, że prawie czterdzieści lat po soborze nie doczekaliśmy się jeszcze opracowań muzycznych, które mogliśmy stosować przy udzielaniu poszczególnych sakramentów świętych. Polskie księgi liturgiczne najczęściej zawierają adnotację, by wykonać określony śpiew (podaje się *incipit* psalmu lub antyfony, który ma być śpiewem własnym), gdy tymczasem tego śpiewu nie ma, nie został skomponowany do tekstu polskiego. Tym częściej, wobec takiej sytuacji, pojawia się zalecenie by wykonać inny, odpowiedni śpiew, nie dając jednocześnie jednoznacznych propozycji.

Dr hab. Remigiusz Pośpiech wygłosił referat pod tytułem *Edukacja i formacja liturgiczno-muzyczna*. Dla właściwego przebiegu i przeżycia liturgii, jako wydarzenia zbawczego, potrzebna jest odpowiednie przygotowanie. Dotyczy ono przede wszystkim duchowieństwa, ale także osób świeckich. To przygotowanie dokonuje się w ramach studiów teologicznych w seminariach duchownych oraz na specjalistycznych studiach uniwersyteckich czy też w akademiach muzycznych. Znacznym problemem w tej dziedzinie jest również poziom w diecezjalnych szkołach organistowskich.

Ks. prof. dr Andrzej Zajac przedstawił referat *Inkulturacja w obszarze muzyki liturgicznej wobec wyzwań współczesnej muzycznej pop-kultury*. To wystąpienie bardzo dobrze korespondowało z wykładem wstępnym wygłoszonym na początku kongresu. Pojawia się bowiem pokusa, by zastosować pojęcie inkulturacji do przemian społecznych zachodzących we współczesnym Kościele. Widać to szczególnie mocno i wyraźnie w dziedzinie muzyki. Ponieważ duże rzesze społeczeństwa wiernych identyfikują się z kulturą masową w sposób bardziej lub mniej jawny, pojawia się chęć wprowadzenia właśnie pop-kultury w sferę liturgii. Prelegent bardzo wyraźnie przestrzegął przed taką postawą.

Wygłoszone referaty stały się punktem wyjścia do podjęcia dalszych szczegółowych tematów omawianych w mniejszych grupach w ramach dyskusji panelowych.

2. Dyskusje panelowe

W ciągu dwóch dni trwania kongresu przeprowadzono 10 spotkań w małych grupach tematycznych, poświęconych szczegółowym zagadnieniom związanym z muzyką w liturgii. Nie sposób dokładnie omówić prowadzonych dyskusji w niniejszym opracowaniu. Poprzestaniemy więc jedynie na wyliczeniu poszczególnych zagadnień i ich specyfiki, odsyłając do mającej się ukazać wkrótce publikacji, która będzie owocem kongresu:

- 1) *Monodia liturgiczna* — dyskusję prowadził ks. dr Antoni Reginek. Podkreślono szczególną rolę chóralu gregoriańskiego w liturgii i zwrócono również uwagę na praktycznie kompletny brak tego śpiewu w naszych kościołach. Jednocześnie zauważono, iż następuje znaczny wzrost zainteresowania tym gatunkiem muzyki, szczególnie u młodego pokolenia. Jest to jednakże bardzo mało w odniesieniu do całego Kościoła w Polsce.
- 2) *Muzyka wokalna i wokalno-instrumentalna* — dyskusję prowadził ks. prof. dr Andrzej Filaber. Podstawowym zagadnieniem był tutaj właściwy dobór repertuaru i jego wykorzystanie w liturgii.
- 3) *Muzyka instrumentalna* — dyskusję prowadził ks. dr Piotr Tarlinski. Według dokumentów Kościoła muzyka instrumentalna jest także muzyką liturgiczną. Problemem jest tutaj odpowiedni dobór utworów instrumentalnych, szczególnie organowych, do liturgii.
- 4) *Śpiewniki kościelne* — dyskusję prowadził ks. prof. dr hab. Ireneusz Pawlak. Debatę zdominował problem śpiewnika ogólnopolskiego i jego formy. Postawiono pytanie, czy ma to być tylko śpiewnik, czy też śpiewnik i modlitewnik jednocześnie.
- 5) *Nowe księgi liturgiczne* — dyskusję prowadził ks. dr Stanisław Szczepaniec. Ponownie podjęto problem śpiewów w poszczególnych obrzędach liturgicznych i umieszczenia ich w księgach.
- 6) *Nauczanie muzyki* — dyskusję prowadził ks. prof. dr Kazimierz Szymonik. Było to dalsze rozpatrywanie zagadnień poruszanych w omówionym wyżej referacie dra hab. Remigiusza Pośpiecha.
- 7) *Kantor i organista* — dyskusję prowadził mgr Marcin Bornus-Szczyński. Podkreślił konieczność dobrego przygotowania kantorów. W dzisiejszej rzeczywistości kantorzy prowadzący śpiewy wydają się być bardziej potrzebni niż organiści. Przypomniano, że dopiero w XIX w. funkcje kantora przejął organista. Problem ten wywołał gorącą dyskusję.
- 8) *Chór, schola, zespoły instrumentalne* — dyskusję prowadził mgr Piotr Karwowski. Podjęto aspekt roli i funkcji poszczególnych zespołów w liturgii, a także proces formacji liturgicznej członków tych zespołów.

- 9) *Imprimatur i prawa autorskie* — dyskusję prowadził ks. bp Stefan Cichy. Podjęto problem praw autorskich kompozycji wykonywanych w ramach liturgii.
- 10) *Transmisje liturgii* — dyskusję prowadził niżej podpisany. Mimo swego rodzaju pożytku duchowego płynącego z transmisji liturgii, szczególnie dla osób chorych, samotnych i w podeszłym wieku, zwrócono uwagę na niebezpieczeństwa wynikające z wpływu racji technicznych na rzeczywistość liturgiczną (mistagogiczną).

3. Celebracje liturgii

Wszelkie dyskusje, nawet najbardziej głębokie, pozostaną tylko nic nie wnoszącymi dyskusjami, jeśli nie zostaną podjęte próby przeniesienia wszystkich zasad i idei wynikających z dokumentów kościelnych na grunt praktyki liturgicznej. Dlatego I Kongresowi Muzyki Liturgicznej codziennie towarzyszyła liturgia mszy św. Śmiało można powiedzieć, że stała się ona faktycznie centrum wszystkich innych wydarzeń. Świadczy o tym zarówno rzetelne przygotowanie wszystkich uczestników przed liturgią, jak również dyskusje prowadzone po celebracji. Zamiarem organizatorów było, by pokazać, jak wielkie bogactwo tkwi w prawodawstwie kościelnym oraz, że w liturgii znajdują swoje miejsce najróżniejsze formy muzyczne. W trakcie tych celebracji brały udział schole liturgiczne, chóry, instrumentalisci-organisci, kantorzy. Wykorzystano muzykę organową, choralną, monodię liturgiczną w języku polskim, śpiew ludowy oraz chorał gregoriański.

Pierwszego dnia kongresu mszy św. w kościele św. Piotra i Pawła przewodniczył kard. Franciszek Macharski. Msza odprawiana była według formularza o św. Grzegorz Wielkim. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że kongres odbywał się w 1400-lecie śmierci tego reformatora liturgii. W liturgii wziął udział chór Papieskiej Akademii Teologicznej pod dykcją Włodzimierza Siedlika, schola sióstr zakonnych pod dykcją s. Ligii Bender, przy organach zasiadł Mieczysław Tuleja a kantorem był Piotr Karwowski. Jako *ordinarium missae* wykonano *Mszę Polską* ks. A. Chlondowskiego. Chór wykonał następujące utwory: na wejście — *Ego sum Pastor bonus* Wacława z Szamotuł, na przygotowanie darów — *Ubi caritas et amor* M. Durufle, na zakończenie — *Alleluja* R. Twardowskiego. W czasie komunii św. organista wykonał *Pre-ludium* K. Nowackiego. Lud pod kierunkiem scholi i kantora wykonywał następujące śpiewy: *Ludu Kptański*, *Przyjmij o Najświętszy Panie, Będę błogostawił Pana* oraz *Chrystus Wodzem*.

Drugiego dnia kongresu mszy św. w kolegiacie św. Anny przewodniczył ks. bp Stefan Cichy. Wykorzystano formularz o św. Stanisławie Kostce. W liturgii wziął udział Chór Mariański pod dykcją Jana Rybarskiego, Schola Archidiecezjalnej Szkoły Organistowskiej pod dykcją Wiesława Delimata, przy organach zasiadał Łukasz Kmiecik, a kantorem był Robert Kucharzyk. Jako *ordinarium missae* śpiewano mszę ks. K. Mrowca oraz *Gloria* M. Machury. Chór wykonał następujące utwory: na wejście — *Psalm radosny* T. Szeligowskiego, na przygotowanie darów — *Szczęśliwi, którzy się Pańskim zakonem sprawują* Mikołaja Gomółki, na komunię

św. — *O sacrum convivium* E. Gruberskiego oraz na zakończenie *O Gospodzie uwielbiona*. Lud pod kierunkiem scholi i kantora śpiewał następujące pieśni: *Witaj Kostko Stanisławie, Jeden chleb, Zbliżam się w pokorze* oraz *Dziękujemy Ci, Ojczy nasz*.

Ostatniego dnia kongresu mszy św. w Katedrze Wawelskiej przewodniczył bp Marccjan Trofimiak z Łucka na Ukrainie. Msza św. była odprawiana w języku łacińskim. Śpiewy gregoriańskie poprowadził Chłopieco-Męski Chór Katedry Siedleckiej *Pueri Cantores Podlachienses* oraz Młodzieżowy Chór Parafii Chrystusa Miłosierdnego *Schola Cantorum Misericordis Christi*. Całością dyrygował piszący te słowa. Jako *ordinarium missae* wykonano gregoriańską *Mszę XI*, a jako *proprium missae* — śpiewy gregoriańskie przeznaczone na XXV niedzielę zwykłą. Chorał gregoriański wykonywany był według stylistyki solesmeńskiej (*ordinarium*), semiologii gregoriańskiej E. Cardine'a (*proprium*) oraz według traktatu Hieronima z Moraw (graduał wykonany przez Marcina Bornus-Szczyńskińskiego). Taka potrójna stylistyka wykonawcza (być może po raz pierwszy w takim gronie zastosowana) stała się polem dla wielu dyskusji i wyrażania wrażeń przez uczestników liturgii. Warto podkreślić, iż podczas tej mszy św. zarówno lekcje, jak i ewangelia były śpiewane.

Tego samego dnia zakończenie kongresu zwieńczyły nieszpory niedzielne celebrowane w bazylice Mariackiej pod przewodnictwem biskupa siedleckiego Zbigniewa Kiernikowskiego. Stronę muzyczną przygotowały wspomniane wyżej zespoły z diecezji siedleckiej.

Wszystkie celebracje pokazały, jak wielkie możliwości zastosowania muzyki daje nam odnowiona liturgia. Ukazały również, że gdy włoży się do tego serce i chęci, liturgia staje się piękna i atrakcyjna a przede wszystkim pełniej wyraża zbawcze dzieło Chrystusa.

Ostatnim elementem były towarzyszące kongresowi koncerty. W pierwszym dniu obrad w bazylice ojców franciszkanów wystąpił chór *Epifania* z parafii Miłosierdzia Bożego w Warszawie pod dyrekcją Wiesława Jelenia oraz Chór Chłopięcy *Pueri Cantores S. Nicolai* z Bochni pod dyrekcją ks. Stanisława Adamczyka. Zespoły te wykonały zarówno utwory liturgiczne, jak i kompozycje bardzo blisko z liturgią związane.

W drugim dniu odbył się koncert organowy w bazylice św. Floriana, w którym wystąpili: Arkadiusz Bialic i Józef Serafin. Zaprezentowali oni utwory J.P. Sweelincka, D. Buxtehudego i J.S. Bacha.

Wszystkie wymienione płaszczyzny kongresu cieszyły się ogromnym zainteresowaniem. Na obrady przyjechało bowiem blisko 200 muzyków z całej Polski, nie licząc muzyków krakowskich, a w koncertach i liturgicznej posłudze muzycznej wzięło udział prawie 400 artystów.

Osiągnięcia kongresu są dwojakie: uświadomienie stanu i poziomu muzyki liturgicznej w polskich świątyniach oraz propozycje jego naprawy i dalszego rozwoju.

Wskazanie jednak konkretnych rozwiązań okazało się bardzo trudne. Jedną z najważniejszych konkluzji krakowskiego spotkania było to, iż do tej pory bardzo dużo mówiliśmy na temat muzyki w liturgii. Czas, by każdy, na miarę swoich możliwości, podjął trud kształtowania liturgii według wskazań Kościoła. Nie są to bowiem ograniczenia, które mają nam utrudniać życie, ale poprzedzone dwoma tysiącami lat refleksji doświadczenia Kościoła, który prowadzi nas do spotkania z Bogiem. Trud ten w pierwszej kolejności powinni podjąć biskupi i kapłani, ale także wszyscy wierni, a szczególnie ci, którzy są odpowiedzialni za muzykę w naszych świątyniach.

Z natury rzeczy w tym *Triduum Musicae Sacrae* nie mogła wziąć udziału cała rzesza muzyków z wszystkich zakątków kraju. Dlatego Walne Zebranie Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych podjęło inicjatywę, aby w całej Polsce odbyły się diecezjalne kongresy muzyki liturgicznej, które by rozpowszechniły idee kongresu ogólnopolskiego i objęły szerokie kręgi ludzi wierzących. Zarząd stowarzyszenia został upoważniony do wystosowania odpowiednich informacji i pism do księży biskupów diecezjalnych, aby podjęli oni i przeprowadzili tę propozycję.

Na koniec należy skierować wyrazy uznania pod adresem gospodarzy kongresu, którzy robili wszystko, aby uczestnicy nie żałowali czasu poświęconego obradom. Z pewnością było to spotkanie udane.

Ks. Piotr Paćkowski